

Redactioneel

Begin september werd aan de Tweede Kamer het wetsvoorstel aangeboden dat de verzelfstandiging van de rijksmuseumale diensten moet gaan regelen.¹ Voorgesteld wordt de rijksmuseuma voortaan in de vorm van een stichting het beheer te laten voeren over hun collecties en gebouwen. Er is gekozen voor zogenaamde *externe zelfstandigheid*: de museuma zelf zijn volledig verantwoordelijk voor al hun doen en laten, met uitzondering van een beperkt aantal taken waarvoor de minister van WVC de verantwoordelijkheid houdt. Een van die onderdelen is vastgelegd in artikel 4 van het wetsvoorstel: *Onze Minister (van WVC - red.) is belast met het privaatrechtelijk beheer van de museumale verzamelingen of museumale voorwerpen die eigendom zijn van de Staat dan wel aan de zorg van de Staat zijn toevertrouwd*. Voor zover de collecties van de rijksmuseuma eigendom zijn van de staat, blijven zij dat. Artikel 4 moet – volgens de Memorie van Toelichting – de blijvende zorg van de overheid voor het museumale erfgoed illustreren. Bij eventuele verkoop van museumstukken waarvan de staat eigenaar is, beslist de minister van WVC. In het huidige wetsvoorstel blijft de ruimte om tot verkoop over te gaan wel degelijk bestaan. Dit is merkwaardig omdat het kabinet juist als randvoorwaarde voor de verzelfstandiging van de museuma heeft geformuleerd dat de collecties waarvan het rijk eigenaar is, of die aan de zorg van het rijk zijn toevertrouwd, niet vervreemd of bezwaard *zullen* worden.²

Tot voor kort was de vraag of museumdirecties kunstwerken uit hun collecties mochten verkopen überhaupt niet aan de orde. Schilderijen werden per definitie ‘veilig’ geacht in een museum. Een stelligheid die overigens historisch te verklaren is. Victor de Stuers constateerde in 1873 dat zowel de burgers als de overheid bezig waren met een culturele uitverkoop van nationale kunstschaten. Om

hier iets tegen te doen werd vaart gezet achter het aanleggen van staatscollecties. Ruim een eeuw later, in 1985, werd zelfs wetgeving van kracht die het Nederlandse kunstbezit beschermt dat eigendom is van particuliere personen en instellingen: de *Wet tot Behoud van Cultuurbezit*. Deze wet behoeft, aldus de Memorie van Toelichting, niet van toepassing te zijn op overheids- en museumbezit, want daar is voldoende verantwoordelijkheidsbesef voor het Nederlandse culturele erfgoed aanwezig. Vanuit dezelfde veronderstelling werden gedurende de afgelopen honderd jaar talloze belangrijke kunstvoorwerpen door schenking of verkoop toevertrouwd aan de staat. Het was een manier om kostbare werken een veilig onderkomen te bezorgen, zonder dat het risico bestond dat ze als handelswaar worden gebruikt.

Een saillant voorbeeld van een opzienbarende verkoop is die van de collectie schilderijen en persoonlijke archiefstukken van Vincent Van Gogh en zijn tijdgenoten. Honderdvijftig schilderijen en vierhonderd tekeningen van de schilder zelf, en nog eens honderdvijftig schilderijen en tekeningen van Corot, Manet, Pissarro, Gauguin, Toulouse Lautrec, Bernard en anderen werden in 1962 door de familie van Van Gogh overgedragen aan de Vincent van Gogh Stichting. Deze stichting, waarin zowel familieleden van de kunstenaar als de overheid vertegenwoordigd waren, was op uitdrukkelijk verzoek van de verkoper ir. V.W. van Gogh in het leven geroepen. Hij zocht een methode ‘waardoor zou kunnen worden verzekerd dat de verzamelingen voorgoed voor Nederland behouden zouden blijven’. Aan deze constructie gaf de verkoper ‘de voorkeur (...) boven overdracht van de verzameling aan de Staat’.³ De stichting deed een beroep op de staat voor subsidie van de koopprijs van de verzameling. Op 21 juli 1962 werd een overeenkomst gesloten

tussen staat en stichting, wettelijke goedkeuring volgde enkele maanden later. De staat ging met de Vincent van Gogh-stichting een financieringsverplichting aan en kwam onder meer overeen zo spoedig mogelijk een rijksmuseum in te richten in Nederland. Daarnaast verplichtte de staat zich tot het beheren van het museum en de collectie. Het museum is er gekomen: het Rijksmuseum Vincent van Gogh aan het Museumplein in Amsterdam. Een museum dat aantrekkingskracht uitoeft op hele regimenten toeristen van over de hele wereld, en zelfs een compleet bijgebouw cadeau krijgt van een Japanse verzekeringsmaatschappij.

Wat in een eeuw kan veranderen. Van Gogh stierf arm, de Nederlandse staat verkocht of verpulverde zijn kunstschaten, en op enkele uitzonderingen na had de bevolking geen boodschap aan kunst. Nu brengen de schilderijen van diezelfde Van Gogh miljarden op en trekt het museum dat naar hem is genoemd miljoenen bezoekers. Aanvankelijk blijkt de staat niet geïnteresseerd in de collectie Van Gogh. Dat verandert als in de jaren zestig het aanbod komt van de nabestaanden van de kunstenaar. Eigenaar van de Van Gogh-collectie wordt de staat dan echter niet, daarvoor waakt de familie van de kunstenaar. Wel wordt er een constructie in het leven geroepen die aan de Nederlandse staat een zekere verantwoordelijkheid geeft voor de verzameling schilderijen en tekeningen. Die verantwoordelijkheid wordt ook aanvaard, met als cruciaal punt de zorg voor de inrichting en het beheer van het Van Gogh-museum.

Met het voorstel voor verzelfstandiging van de rijksmuseuma stoot de overheid echter het laatste restje beheersverantwoordelijkheid af van de niet alleen voor Nederland zo unieke Van Gogh-collectie. Achteraf was het waarschijnlijk zo

gek nog niet van ir. V.W. van Gogh om zijn collectie niet in eigendom aan de staat over te dragen, maar aan een stichting waarin zijn familie een blijvende stem heeft. Want dat de overheid aan het schuiven is met de haar toevertrouwde zorg voor ons nationale cultuurbezit, moge duidelijk zijn.

De redactie

Noten

1. *Wet verzelfstandiging rijksmuseumale diensten*. Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 22771, nrs. 1-2.
2. Memorie van Toelichting. Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 22771, nr. 3, p. 3.
3. Handelingen II, Memorie van Toelichting, zitting 1961-1962, 6827, nr. 3, p.2

Bibliografische gegevens
Redactie (1992) ‘Redactioneel’. In:
Boekmancahier, jrg. 4, nr. 14, 411-412.